

mål+²mæle

Thi jeg er Jesu lem

Man finder både sproglige moderniseringer og tilbageføringer i den nye udgave af Den Danske Salmebog der pinsedag afløste udgaven fra 1953. Med udgangspunkt i tekster af Kingo, Brorson og Grundtvig giver Inge Lise Pedersen en kritisk gennemgang af de sproglige valg som salmebogskommissionen har truffet. Forfatteren er både sprogforsker og formand for Kirkeligt Samfund.

Læs side 7.

Sådan blev Saddam indblandet i 11. september

Ingen regnede med at Saddam havde noget at gøre med terrorangrebene den 11. september 2001. Men så begyndte præsident Bush og hans dygtige taleskrivere at kæde tingene sammen. Ved hjælp af nogle af talekunstens stærkeste virkemidler lykkedes det usandsynlige – at overbevise store dele af den vestlige verden om Saddams medvirken til terror mod USA.

Professor i retorik, Christian Kock, afslører virkemidlerne

side 14.

Faste udtryk – faste tankesæt?

Når vi siger at vore *veje skilles*, kunne det tyde på at vi opfatter både livet og kærligheden som en vej. Der er jo mange udtryk som udnytter det samme sproglige billede: *hun gik altid sine egne veje*, *de stod ved en korsvej* osv. Måske viser sådanne udtryk hvordan vi opfatter tingene og livet.

Læs og døm selv side 23.

Sprogligheder 2

Den ny salmebog sprogligt betragtet 7

Ordkrig 14

Love is a journey 23

Sprogvis... 28

Løsninger til
Oversæt et salmevers 30

Oversæt
et samlevers 32

JEG HAR aldrig mødt et menneske der ikke er interesseret i sprog.

Steven Pinker
f. 1954

Sprogligheder

Denne brevkasse handler om sprogligheder. Det er spørgsmål og problemer om sprog, men det er også fine detaljer i sproget som man bliver opmærksom på, og som man vil gøre andre bekendt med. Går I rundt og tænker på sprogligheder, så send et brev om dem til redaktionen. De vil svare på brevet hvis de kan. Ellers kender de nok nogen de kan sætte til det. Send brevet til:

Birgit Bjerre Hansen
Inavej 12
3500 Værløse

? Holde – holdte

Hermed to spørgsmål til Sprogligheder om dansk verbalbøjning:

1. Mine 16-19-årige elever bruger alle datidsformen *holdte*, hvor det i mit sprog uden nogen tvivl hedder *holdt*. Der kan nok ikke gå mange år, før deres form har fortrængt min. Den kan vel være dannet i analogi med f.eks. kaldte. Til gengæld er jeg endnu aldrig stødt på *faldte*, men det kommer måske? Hvilken historie kan der fortælles om udviklingen af disse verbers bøjning?

2. Det hedder i aktiv: de ser - de så - de har set, i passiv: de ses / bliver set - de sås / blev set - de er blevet set, men i den reciprokke betydning: de ses - de sås - de har setes. Set er

den velkendte korte tillægsform (perfektum participium), som normalt bruges til at danne sammensatte tider med. Men hvad er setes for en form? Har den et navn i dansk grammatik?

Med venlig hilsen

Morten Gudmund Hansen (f. 1949)
Lemvig

! Verbet *holde* er det eneste der bøjes med -t i datid og i tillægsform: *holde - holdt - har holdt*. Det er derfor ikke mærkeligt at det nu er ved at tilslutte sig et meget mere udbredt mønster: *dømme - dømte - dømt; føre - førte - ført; fylde - fyldte - fyldt; sprænge - sprængte - sprængt* osv. Derfor også *holde - holdte - holdt*. Det er formentlig fremtiden: *hun holdte ikke godt nok fast - politiet anholdte fem pushere*.

Jeg har ingen forklaring på at *falde* beholder sin gamle datidsform, men man kan da lige minde om at *falde* ikke er ganske parallel med *holde*, idet det har tillægsform med -et: *Falde - faldt - faldet*. Dette er naturligvis ingen forklaring!

Formerne (*har*) setes - (*har*) omgæddes - (*har*) mødtes osv. har ikke noget specielt grammatisk navn, og det er der vel egentlig heller ikke brug for. Formerne ses - omgås - mødes osv. er dem der kaldes medium. De findes i nutid (ses - omgås - mødes), i datid (sås - omgikkes - mødtes), og de har en

præteritum participiumsform (datids tillægsmåde), nemlig setes - omgåedes - mødtes osv.

EH

! »Aftale med dig om«

Det er godt at læse om et stort forsikringsselskabs anstrengelser for at menneskeliggøre sin skriftlige kommunikation med kunderne. Det er også rart, at underviserne er bevidste om ikke at »kamme over« i det joviale. Så kan man måske diskutere, hvornår det punkt nås. Forhåbentlig er det også et vigtigt princip i projektet, at man udtrykker sig på korrekt dansk, og måske drejer det sig »bare« om en »trykfejl«, når der på side 26, spalte 2, står: »Der skal aftales besigtigelse« er blevet ændret til »Vi vil gerne aftale med dig om, hvornår vores taksator kan komme ud for at se nærmere på skaden«. De mener forhåbentlig enten: »Vi vil gerne aftale med dig, hvornår vores taksator...« eller: »Vi vil gerne træffe en aftale med dig om, hvornår vores taksator ...«

Sammenblanding af idiomer er foruroligende udbredt og fortjener ekstra opmærksomhed.

Med venlig hilsen
Hanne Kjærgaard
Herlev

? Albani, Albans barn?

Jeg har det med at falde over sproglige ejendommeligheder med visse mellemrum. Min nuværende »kæphest« er at finde frem til forklaringen på dannelsen af bl.a. følgende efter-

navne, vedhæftet et -i: Albani - Alberti - Antoni - Arnoldi - Christiani - Conradi - Martini - Petri - Simoni - Stefani.

Alle navnene forekommer som efternavn hos danskere/tyskere. Jeg har hidtil troet, at der var tale om personer af italiensk afstamning, men er nu i tvivl. Der gemmer sig jo et apostel- eller helgennavn i efternavnet. Er der tale om en »slags latinsk genitiv«: Martinssøn = Filius Martini eller Stefansdatter = filia Stefani?

Tak for de mange interessante artikler i tidens løb og på forhånd tak for svar på ovenstående

Med venlig hilsen
Berndt Nyborg
Tølløse

! Ja, navne som *Alberti*, *Martini*, *Arnoldi*, *Petri* og *Simoni* er patronymika, dvs. fadersnavne. De er formet som latinske genitiver af *Albertus*, *Martinus*, *Arnoldus* osv. Det vil sige at fx *Martini* oprindeligt betød søn el. datter af Martin(us). Formerne har altså næsten samme funktion som navnene på -søn (senere -sen) oprindeligt havde, nemlig at markere en persons faderlige ophav.

Navneforskerne siger dog at der på et tidspunkt går mode i de latinske klingende navne med endelsen -i, sådan at man ikke altid kan regne med at navne angav faderens identitet. I vore dage fungerer de ganske som andre efternavne og går helt automatisk i arv.

EH

! Fed

I M&M 1:2003 er der hele tre kommentarer til slangbetydningen af *fed*, nemlig god. Trods dateringen til 1969 falder det ingen ind at den oplagte betydning kommer fra hash-slang. Det eneste der er bedre når det er fedt, er nemlig hash. I de tider og måske endnu kunne man »fyre en fed« og blive skæv af det.

Pétur Rasmussen, f. 1945

Reykjavík, emigreret til Island 1968
erklæret ikke-ryger

? Lodbrog

Jeg har to spørgsmål, ikke om nu-dansk, men om runedansk og old-dansk.

Det første dukkede op da jeg læste Michael Lerche Nielsens dejlige artikel »Da klinger i Muld« om runologiens historie. Det andet har bare ligget og luret i en snes år.

1. Michael Lerche Nielsen omtaler kort og med få eksempler de mange tvivlsomme eller fejlagtige tolkninger af diverse runeindskrifter. Jeg erindrer fra min tid som danskstuderende (da runologi var obligatorisk i et vist omfang) at min studiekammerat i et gammelt skrift havde fundet et tidligt forsøg på tolkning af guldhornsindskriften. Forfatteren mente at der stod: »*De Møgeltønder horn at blæse udi*«. Vi fik os selvfølgelig et godt grin, men jeg har helt svedt ud hvilken »forsker« der var tale om – ikke engang århundredet kan jeg finde frem af støvet. Kan I finde nogen (måske Michael Lerche selv) der kan hjælpe?

2. For en snes år siden sad jeg i S-toget fra Hundige til Vesterport og hørte to medpassagerers samtale. Det fremgik at begge var humanistiske forskere eller noget tæt på. Den ene fortalte om en artikel han netop havde læst, som berettede om et fund af en oldgammel tekst, vistnok fra Frankrig. I teksten berettes om en dansk konge på togt i Syden. Han hed Regnar (stavemåden er min) og var kendt for at tage varsler af et flag. Derfor havde han fået tilnavnet *Hlutbroki*, altså Skæbneflag. Det gør vores gamle skolelærdom om at Regnar Lodbrog skulle have navn efter sine lodne bukses helt til grin. Men er der nogen der ved om det har noget på sig?

Venlig hilsen

Bent Møller

Greve

! I 1736, to år efter fundet af det lille guldhorn, udgav juristen Bartholomæus Grauer en bog med titlen *Erklärung über das am 21. April 1734 in der Graffschaft Schackenburg gefundene güldene Horn, und der darauf befindlichen Runischen Sinnbilder*. Og det er Grauer der har æren for tolkningen »Møgeltønders Helligdoms Horn at blæse udi«.

De første ord i indskriften er som bekendt *ek hlewagastir*. Den første rune er *e*, med form som et *M* (det er drejet 90 grader). Derefter kommer *k*, der har form som et latinsk *k* uden den lodrette streg; det kunne godt ligne et *e*. Så kommer *h*, som ligner et latinsk *H*. Nu står der *Meh...*, og det må jo være begyndelsen til *Møgeltøn-*

der hvor hornet blev fundet. Lidt senere i indskriften er ordet *horna* ret let at genkende, og med lidt fantasi kommer Grauer så til sit tolkningsfor-slag.

Regnar Lodbrog var jo ham der iførte sig lodne bukser, eller snarere en lodden dragt, dyppede sig i vandet midt om vinteren, så han snart var iført et ispanser, garanteret lindorm-proof. Og så gik han ellers i kamp med den ild- og edderspyende lindorm og ombragte den.

Tolkningen af tilnavnet *lodbrog* som 'ham med skæbneflaget' er også fremført af historikeren Palle Lauring, men den går ikke! *Lod* i betydningen 'skæbne' hedder, som Bent Møller skriver, på oldnordisk *hlutr* (r'et er en bøjningsendelse som vi kan se bort fra). Og Regnar har i det oldnordiske beretning *Regnars saga loðbrókar* som man ser tilnavnet *loðbrók* (accenten viser at o'et er langt). Det er fuldstændig umuligt at forklare og altså helt utænkeligt at h'et er forsvundet og at et t er blevet til et ð i old-islandsk. Så den alternative tolkning kan definitivt afvises af sproghistorien.

EH

! Lækkersøvnig

Ordet »lækkersøvnig« er ikke helt så nyt og har en anden betydning end den, der blev omtalt i sidste nummer af Mål og Mæle. Da jeg læste indlægget om ordet »lækkersøvnig«, studerede jeg. For mig var barnets udbrud »Mor, jeg er lækkersøvnig« ikke så sødt og uskyldigt, eftersom udtrykket

i min sprogbevidsthed betyder sådan noget som »småliderlig«, »parat til lir«.

Denne betydning optræder også i Politikens slangordbog.

Venlig hilsen

Brian Christensen

Kbh. S

? Liggende patienttransport

I Politiken 30. maj i år finder jeg udtrykket *liggende patienttransport*. Ser det ikke lidt mærkeligt ud?

Sara Ekman

Emdrup

! Jo det virker lidt sært, men det er nu en forbindelsestype som vi kender i andre ord i sproget.

Vi er vant til at et adjektiv eller, som her, en tillægsform betegner en egenskab ved det der er indholdet af det følgende. *En rød vindjakke* er en vindjakke med egenskaben 'rød'. *Et voldsomt tordenvejr* er et tordenvejr som er voldsomt osv.

Men *liggende patienttransport* er jo ikke en patienttransport som er liggende. Derimod en transport som gælder *liggende patienter*. Det vil sige at *liggende* kun går på *patient* og ikke på helheden *patienttransport*. Hvis vi markerer det med parenteser, kan det se sådan ud:

[liggende patient]transport

Vi har som sagt samme fænomen i andre forbindelser. Et klassisk eksempel – og vistnok ikke helt alvorligt ment – er *varm pølsemand*, som altså analyseres

[varm pølse]mand

Mere seriøse er [nordisk sprog]forsker (han kan godt være kineser!), [orientalsk religions]ekspert, [sur fløde]sovs, [Frederiksborg Amts]avis, en [ulykkelig kærligheds]historie.

Og nu kan vi uden parentes: organisk kemiker, ildfast murer, højere embedsmænd, optisk instrumentmager, hvid slavehandel. Lidt mere indviklet er fx en klassisk filolog. Det er jo ikke

filologen der er klassisk, men derimod de sprog han studerer; det vil sige at klassisk kun går på -log, som er det græske ord for 'sprog'.

Men som sagt. Liggende patienttransport er ikke en kikser eller noget enestående i dansk. Og for en ordens skyld: ingen af eksemplerne ovenfor er opdigtede!

EH

mål+mæle

Mål og Mæle
ISSN 0106-567X

REDAKTION:
Carsten Elbro, Erik Hansen, Holger Juul,
Jørn Lund, Pernille Frost.

TYPOGRAFISK DESIGN: Henrik Birkvig
SKRIFT: FF Olsen

EKSPEDITION OG PRODUKTION:
Elbro-Tryk
Håndværkervej 10, postboks 3072
6710 Esbjerg V
Giro 747-3494
Telefon 75 15 43 60
E-post: elbro@tiscali.dk

Mål og Mæle udkommer 4 gange om året, og abonnementsprisen er 185,00 kr. pr. årgang. Man kan tegne abonnement ved at skrive eller ringe til Elbro-Tryk. Hertil henvender man sig også om adresseforandring eller fejl ved bladets levering. Eftertryk af tekst og illustrationer er tilladt når kilden angives.

Spørgsmål til læserbrevkassen samt manuskripter til Mål og Mæle sendes til:

Birgit Bjerre Hansen
Inavej 12
3500 Værløse

Eller som elektronisk post til
Carsten Elbro på adressen
ce@cphling.dk

Hjemmeside: www.cphling.dk/Maal+Maele

Den ny salmebog sprogligt betragtet

Pinsedag tages en ny salmebog i brug i den danske folkekirke. Den hedder Den Danske Salmebog (ligesom den nuværende fra 1953) og er som sine forgængere blevet til efter et længere kommissionsarbejde, helt nøjagtigt 10 år er der gået siden kommissionen blev nedsat den 5. januar 1993. Det nye består selvfølgelig især i udvalget af salmer: godt 150 nye salmer er optaget og næsten lige så mange gamle er gledet ud, men det betyder ikke at resten af salmebogen er uændret. Det er karakteristisk for den nye salmebog (herefter 2003) at der er arbejdet meget med de bevarede salmers tekstform. Dette arbejde er begrundet i det kommissorium som salmebogsudvalget skulle arbejde efter, hvor det hed at »det bør tilstræbes, at tidligere tiders salmetekster gengives i en så oprindelig form som muligt.«

Det kommer måske bag på nogen at de salmer vi synger af Kingo, Brorson og Grundtvig ikke altid har samme ordlyd som originalen, men det er ofte tilfældet, især for Kingos og Brorsons vedkommende. Samtidig med at udvalget bestræbte sig på at efterkomme ønsket om tilbageføring til originalformen, ønskede de også at modernisere en række bøjningsformer, hvor det kunne lade sig gøre uden at ødelægge rim og/eller rytme. I det *Forslag til ny Salmebog* som kom-

missionen udsendte i 2000 var de bevarede salmer således i vid udstrækning ført tilbage til originalversionen med hensyn til ordforråd, ordformer og hele udtryksform, men samtidig var en række bøjningsformer bragt i overensstemmelse med moderne dansk. Forslaget fremkaldte en mængde kommentarer, helt nøjagtigt 1659 hørings svar, hvoraf mange var meget kritiske over for tilbageføringen af teksterne, og forsøget på både at føre tilbage og modernisere fik også hårde ord med på vejen. Kritikken førte til at salmebogskommissionen modererede både tilbageføringerne og moderniseringerne, så 2003-salmebogen fremtræder som en mere lempelig revision af den tidligere udgaves tekst (herefter 1953).

Tre vers af åbningssalmen i Kingos *Aandelige Siunge-Koor* som de fremtræder i 1674, 1953 og 2003, kan give et indtryk af ændringernes omfang, se side 8-9. Forslaget fra 2000 havde restaureret teksten yderligere ved i vers 1 at skrive: »al min inderdel«, og »opføre« (i ét ord), og slutte sidste vers med »rådne med mit jordelin«. Af de oprindelige 15 vers har 1953 medtaget 8 og 2003 7 vers.

De tre vers illustrerer i mangt og meget forskellen mellem 1953 og 2003, og giver også et vist indtryk af hvor mange ændringer der i tidens

1674

Rind nu opi Jesu Naun,
Du Livsalig Morgen-røde,
Jeg vil i Basunen støde
Hos min Seng og hvile-staun!
Ald min Inder-deel sig røre
Med ald Tak for Natte-ly,
Og min Frelsers Lov opføre
Til dend høye Himmel-Sky

2

Nattens mørke Taage gik,
Jeg har Dagen alt i syne,
Og min hvilte Øyen bryne
Soolen nu i sigte fik:
Nattens skrækkelse er borte,
Død og Dievel for mig svandt
Som mit Levned vilde korte,
Jeg dem alle overvandt.

15

O min Gud, du hielp mig da,
Naar mit Levnets Maal har ende,
og mit Hiul ey mer vil rende,
Men mit Aag skal spendis fra!
Lad da uden Tiid og dage,
Mig dit Æris Ansigt see!
Synd og Sorrig, Vee og Klage
Rodne med min Joorde-Blee.

1953

Rind nu op i Jesu navn,
du livsalig' morgenrøde!
Jeg med sang vil dagen møde
fra min seng og hvilestavn;
sjæl og hjerte skal sig røre
med al tak for nattely
og min frelsers lovsang føre
til den høje himmelsky.

2

Nattens mørke tåge gik,
atter kan jeg dagen skue,
og den gyldne solelue
jeg nu alt i sigte fik.
Tak og pris og evig ære
være dig, treenig' Gud,
som på hænder ville bære
mig af nattens mørke ud!

8

O min Gud, du hjælp mig da,
når mit levned's mål har ende,
og mit hjul ej mer skal rende,
men mit åg skal spændes fra!
Og når endt er tid og dage,
lad mig evig være din,
lad min synd og sorg og klage
smuldre med mit jordelin.

løb er sket med Kingos tekst ved den kirkelige brug. De kan samtidig vise at en total tilbageføring (helt bortset fra ortografien, som ingen vel forestiller sig skal føres tilbage) er umulig i en salmebog der skal kunne bruges ved den almindelige søndagsgudstjeneste, også af andre end folk

med kendskab til ældre dansk. Skrækkelse, Æris Ansigt og Joorde-Blee er alle for sære eller for uforståelige (eller misforståelige) til at kunne genindføres.

I det følgende vil jeg gennemgå en række eksempler på hvordan tekst-restaureringen er praktiseret i salmer

2003

Rind nu op i Jesu navn
 du livsalig morgenrøde!
 Jeg vil i basunen støde
 ved min seng og hvilestavn.
 Alt mit indre skal sig røre
 med al tak for nattely
 og min frelsers lov op føre
 til den høje himmelsky!

2

Nattens mørke tåge gik,
 jeg har dagen alt i syne,
 mine hvilte øjenbryne
 solen nu i sigte fik.
 Nattens skræk og gru er borte,
 død og djævel for mig svandt,
 som mit levned ville korte;
 jeg dem alle overvandt.

7

O min Gud, du hjælp mig da
 når mit levned's mål har ende,
 og mit hjul ej mer vil rende,
 men mit åg skal spændes fra!
 Lad mig uden tid og dage
 se dit ansigts klare skin!
 Synd og sorrig, ve og klage
 smuldre med mit jordelin!

af Kingo, Brorson og Grundtvig. De tre store salmedigtere kan stå som repræsentanter for hver sit århundrede og dermed for hver sin sproglige periode med forskellige stilidealer – selv om der selvfølgelig kan være forskel på periodens og digterens stilideal. Derefter ser jeg nærmere på

moderniseringen af bøjningsformer, syntaks og metrik.

Kingosalmer

Især i Kingosalmerne er der sket mange tilbageføringer. I tidens løb var en del af Kingos karske formuleringer blevet lovlig pæne og intetsigende. 2003 holder så vidt jeg kan se balancen mellem på den ene side det dristige og plastiske, om end måske noget grove, og så på den anden side det platte og komiske. Men døm selv: Nr. 181 »Over Kedron Jesus træder/ vader med sin bare fod« (1953: med frivillig ånd og mod). Nr. 183 »sover du, imens jeg sveder?« (1953: imens jeg beder) – en foregående strofe taler om »al den angst jeg må lide«, det er altså angstens sved der er tale om. I begge tilfælde er Kingos originaltekst mere kropslig og mere billedskabende end salmebogstraditionens form.

Men Kingo har også en sanselig følsom side, som nu kommer tydeligere frem, fx i 393 »i stedet må/ vi kysse på/ Guds mund og ham tilbede« (1953 havde et andet halvvers), eller i 186 hvor det hedder om Peter at »han forsvor sin hjerte Gud« (1953: Herre Gud), og 205 »søde Jesus« (1953: Herre Jesus). Den nye salmebog viser at Kingo som Brorson havde en forkærlighed for adjektivet sød, og at der går forbindelseslinjer fra Kingo til Brorson.

Brorsonsalmes

»Vort kors gør sure miner« sådan begynder 629 (pågående vers ude-

ladt i 1953), men denne dagligdags-begyndelse hindrer ikke at salmen ender i højstemt brudemetaforik »jo mere kors vi tåle/ jo større demantglans/ og perler skal der stråle/ af sjælens brudekrans«, mens 1953 slutter »skal hisset evig stråle/ fra sjælens sejrskrans«, dvs. brudebilledet forsvinder. Brorson kan kalde evangeliet for »sjælens honningmad« (1953: den rette mad), for i næste vers at sige at det »søde ord« er et kys som Gud gav os (verset udeladt i 1953), og udtrykker sig ganske dagligdags i 512 »men til Jesus render« (1953: mig til Jesus vender), og 650 »få minutter om at gøre« (1953: stakket stund).

I mange af de tilfælde hvor salmebogstraditionen har afsvækket Brorsons sprogbrug, er den nu ført tilbage, og det er oftest en gevinst: sød<god, søde himmerige<lyse himmerige, dit søde evangelium<din nådes evangelium, skat<ven, øjenlyst<sjælens lyst osv. Brorsons stilistiske spændvidde fra det dagligdags udtryk til det sublime kommer også klarere frem end i 1953.

Det er dog problematisk når fuldstændig forældede germanismer genindføres, som fx 61 »tag det offer an«, 602 »hen op at stige«, 592 »vinker dig hen ind i Jesu favnetag«. Brorsons tyskpåvirkede sprog (især i hans arbejder af tyske salmer) medfører også at visse ord må forklares, som når »undfange« i 591 betyder modtage, ganske som tysk *empfangen*.

Det kan heller ikke nægtes at der er tilbageføringer der skaber ufrivillig komik, som når det i det nye vers 4 i

592 hedder: »begræd de mange pund/ endnu er nåden større«, eller i 469 vers 11: »at jeg i din forening må/ til døden frisk og mandig stå«; i foreningsdanmark ved vi jo alle hvad det vil sige at stå i en forening, men ikke i brorsonsk forstand. Vers 2 i 605 *Hvo vil med til Himmerige* lyder: »hvad vil det for ende tage/ går det ej i pølen ned?« Det er en meget vanskelig linje at tage alvorligt når man er vant til den uhøjtidelige dagligsprogsform af låneordet *pool*. I 517 vers 2 er Brorsons »nej, nej,/ den vej/ til pølen går jeg ej« da også diskret ændret til »til Helved«. En tekstrettelse ville også være at foretrække i 530 af samme forfatter, hvor det hedder: »thi jeg er Jesu lem«. Det kan da vist i dag i ental kun betyde penis, men det var ikke det Brorson mente.

Grundtvigsalmer

Grundtvig er betydelig yngre, og derfor er der sket færre ændringer med hans salmer og følgelig er der heller ikke så mange tilbageføringer; dog har tidligere salmebogskommissioner(s bornerthed) også hos Grundtvig afskaffet et kys som nu er genindført, nemlig i 294 *Talsmand som på jorderige* hvor linje 4 er ført tilbage til Grundtvigs ordlyd: »I et kys kan alt udtrykke/ hvad for evig gør vor lykke« (1953: I et ord). En del billeder står klarere eller er fastholdt bedre, fx 320 »Og når Herrens fødsels-glæde/ råbes ud med englerøst« mod 1953: »himmelglæde« og »ånderøst«. I *Urolige hjerte* var ental i nogle vers ændret til flertal og slut-

ningen der hos Grundtvig (og i 2003) lyder »Guds fred er en dronning, han selv giver pris/ hvo hende vil fæste, i sandhed er vis/ hvor hun har sit sæde, er Guds Paradis«, var i 1953 ændret til »hvo hende mon hylde« og »hvor hun har højsædet«, og dermed forsvandt sammenhængen med den brud der omtales i et tidligere vers. Genindførelsen af »fuglesang og torden« i 140 *I Nazaret, i trange kår* for 1953 »som ånd og liv på jorden« må også regnes for en forbedring.

Med den forkærlighed udvalget har haft for det plastiske udtryk kan man undre sig over at vers 2 i 623 *Har hånd du lagt på Herrens plov* »Tilbage vender livet ej,/ tilbagegang er dødens vej« ikke er ført tilbage til Grundtvigs version: »al krebsgang er kun dødens vej«.

Revisionen af ordlyden i de tre store salmedigteres tekster må i det store og hele karakteriseres som en vellykket lempelig restaurering. Den har dog ført til lidt flere uforståelige eller misforståelige ord, og i enkelte tilfælde til komiske udtryk. Det er så prisen for at de genvinder mere af deres individualitet, og at vi slipper for en del intetsigende udglattende formuleringer.

Bøjningsforhold, syntaks og metrik

I forslaget 2000 havde man i en del tilfælde genindført dobbeltbøjede genitivsformer som *livsens* og *dødens* (men ikke *lysens*) så det hed »O lysets Fader, livsens sol«. I 2003 hed-

der dette sted i 740 »O lysets Fader, livets sol«, hvorimod nr. 349 fastholder Grundtvigs dobbeltformer: i vers 2 står der »livsens Ord«, mens vi i samme salmes vers 6 kan læse »Blegt som et lig var livets ord«.

I øvrigt havde man i 2000 forsøgt at modernisere en del bøjningsendelser, fx havde man fjernet flertalsbøjningen af verber (»komme, gå« for »kommer, går«) hvor det kunne lade sig gøre uden at det gik ud over rimet. Det ser ud til at være opgivet igen i 2003 – med god grund, da det førte til en uskøn vekslen mellem -e og -er. De inkonsekvenser der er i 2003, skyldes forfatterne. Grundtvig bruger således tilsyneladende -e og -er som valgfrie former der giver ham flere rimmuligheder. Det kan han gøre så meget lettere som det på hans tid var rene skriveformer, i talesproget var man allerede i 1600-tallet holdt op med at skelne mellem ental og flertal af verber.

Når rimet tillader det, er præteritum participium på -en rettet til -et når hjælpeverbet er *have*, som i 233: »har fundet – har vundet«, ligesom der er valgt ubøjet form i 485 »så jeg ... til døden bundet bliver«. Derimod er -en bevaret efter *være* som hjælpeverbum, ikke blot i de meget indsungne julesalmer som 104 »Forvunden er nu al vor nød« og 122: »Den yndigste rose er funden/ blandt stiveste torne oprunden«, men også i 109 »Guds ark er kommen i vor lejr« (selv om der klart er tale om et handlingsforløb). Dog ses *komme* med endelsen -et efter *være* i 535:

»Nu! jeg har vunden/ og stridt den gode strid/ og afskedsstunden/ er kommet sød og blid«. Hvor der er konflikt mellem *være* og *have*, har man i 620 foretrukket *-en*: »er oprunden – har funden«, mens der i 646 står »har befundet – være oprundet«. Der er med andre ord en vis inkonsekvens i formerne.

Salmebogen er et reservoir af ældre bøjningsformer som er vanskelige at modernisere uden at det går ud over versemålet, derfor er fx imperativ i flertal blevet stående.

»Haster, iler til ham hen/ Jesus han er syndres ven« kan ikke ændres til »hast, il til ham hen«, ligesom flertal af modalverberne »vi skulle, kunne« ikke kan moderniseres til »vi skal, kan« uden at verset går i stykker.

Af samme grund er salmebogen også god for eksempler på ældre konstruktioner som sprogrøgtre anser for nymodens forfald, som Kingos »Tak, fordi at du opstod« og »da du på korset hængte«. Med den nye udgave er der blevet flere eksempler at tage af, idet nogle af de tidligere salmebøgers skolemesterforbedringer er gledet ud: 181 »når at blodet i mig isner« (1953: når *udi* mig ..), 617 »at Jesus han opstod« (1953: at Jesus *Krist* opstod).

En del af de ændringer de ældste salmer har gennemgået i salmebogstraditionen, skyldes at man med tiden har stillet større krav til metrisk regelmæssighed, og samtidig er blevet mindre tolerant over for udeladelse af stavelser som hjælpemiddel til at opnå den metriske regel-

mæssighed. I nyere digtning tillader vi stort set kun reduktion af trestavede verber af typen *blegnet* for *blegnede*, mens trestavede adjektivsformer ikke tolereres i reduceret form, altså ikke *hellig* når grammatikken kræver *hellige*. De reducerede former var meget få i 1953, mens forslaget 2000 tillod langt flere af dem. I 2003 er antallet af reducerede former gået ned igen, dog 20 »cirkled[e]«, og »grundfæst[et]«, 128 »frisk og uforfærd[et]«, 485 »ærens evig[e] rige«, »dit salig[e] ord«, mens andre er undgået ved en omskrivning som 170, hvor »som jordens klod bebor« er ændret til »på jordens klode bor«.

Alt for mange reducerede former gør et ubehjælpsomt indtryk på en moderne læser; de minder om de mange lejlighedssange med haltende versefødder som de fleste af os har været ude for. Sådan var det ikke på Kingos tid. Derfor vil teksten ikke blive oplevet på samme måde som da den blev til, og visse omskrivninger kan være at foretrække, hvis man vil sikre at teksten bliver taget alvorligt.

Alt i alt er moderniseringen af bøjning og syntaks meget begrænset sammenlignet med forslaget 2000, men det er kun en fordel: I og med at der er sket en vis tilbageføring af ordlyden så den er nærmere originalteksten, skabte forslagets moderniseringer af bøjningsformerne en ujævn tekst, også fordi rim og rytme i mange tilfælde hindrede ændringer. Den endelige redaktion er mere konsistent på dette punkt.

Afsluttende vurdering

Salmebogskommissionen har haft den vanskelige opgave at forene hensynet til den indsungne tekst i 1953 med respekten for originalen. De mest indsungne salmer har fået lov til at stå uændrede, så vi kan stadig synge »kun dog så lidt kan kige ind« i *Op al den ting* (forslaget havde moderniseret til »kigge«), og vi kan lade englenerne »dale« i *Glade jul*, selv om der står »flagre« i originalversionen.

I to tilfælde har man valgt at aftrykke både den indsungne form og den uforkortede originalversion, nemlig *Far, verden, farvel* og *Jeg kender et land/ O kristelighed*. Det er flot nok! Den korte version af *Far, verden, farvel* yder ikke Kingos komposition og ordkunst fuld retfærdighed. Det gør den lange version med alle 15 vers – den må til gengæld have 11 noter med på vejen for at sikre forståeligheden.

Fortalerne for tilbageføringen hævder at de ord og begreber der ikke længere forstås direkte vil være kendt efter et par gennemsyngninger, og de vil gengive salmen dens oprindelige sprogligt-digteriske kvalitet. Kritikerne (og dem hører jeg til) hævder at det kan være vanskeligt at gøre salmens ord til sine egne hvis man skal kigge i noteapparatet for at forstå dem. Og salmebogen er en brugsbog, først og fremmest til brug for menigheden i gudstjenesten.

Ingen er fuldkommen, heller ikke Den Danske Salmebog 2003, men det hindrer ikke at den må karakteriseres som en god balance mellem hensynet

til salmetraditionen og til tekstens autenticitet. Der er pillet mindst ved de mest kendte salmer, og den nænsomme tilbageføring har i mange tilfælde ført til en bedre tekst end i den forrige udgave. Man kan ikke bruge tekstformen som en undskyldning for ikke at efterkomme opfordringen i nr. 1 *Guds menighed, syng for vor skaber i løn!*

Inge Lise Pedersen (f. 1939)
lektor ved Institut for dansk dialektforskning,
Københavns Universitet,
og formand for Kirkeligt Samfund.

Ordkrig

Det var en slem omgang. Debatten forud for og under Irak-krigen, både i USA og i Danmark, har, set fra en retorikers synspunkt, været både interessant – og nedslående.

De samme grunde der formentlig har gjort præsident Bush's retorik forbavsende effektiv over for den amerikanske befolkning, har nok gjort den tilsvarende mistænkelig og endda frastødende for et stort antal mennesker i Europa.

Det der frem for alt har hjulpet Bush-administrationen til at få det amerikanske flertal (men langt fra alle) med sig, er nok at man har haft held til at fremstille Irak-krigen som en del af det nationale selvforsvar mod terrorismen. De fleste i USA føler sig ekstremt ramt, såret og udsat efter 11. september, og der er en voldsom vilje til at »slå igen« for at gengælde eller for at foregribe nye terrorangreb. Groft sagt er mange så opsat på at slå igen og forsvare sig at de ikke er videre bekymret over om man egentlig rammer rigtigt når man slår. Derfor er man mindre kritisk end folk i Europa mht. argumentationen for at f.eks. Saddam skulle have noget med 11. september at gøre.

Denne artikel giver en række mere præcise svar på, hvordan det lykkedes Bush-administrationen at motivere

krigen mod Irak. Artiklen viser at der var stærke retoriske midler i brug.

Hvordan blev Saddam indblandet?

I meningsmålinger lige efter selve angrebet i 2001 nævnte kun 3 % af amerikanerne Saddam eller Irak som dem der kunne stå bag. Derimod viste en meningsmåling lige før krigen at 45 % nu troede Saddam var »personligt involveret« i 11. september. Hvordan er den udvikling sket?

Bush har aldrig direkte udtalt at Saddam selv havde noget med 11. september at gøre; der synes heller ikke at eksistere troværdige beviser for det. Men Bush har – siden engang i 2002 – utallige gange nævnt Saddam og terrorangrebet så at sige »i samme åndedrag«. Det så man f.eks. i hans pressekonference i begyndelsen af marts, der næsten udelukkende drejede sig om Irak, men hvor 11. september ikke desto mindre blev nævnt ikke færre end 8 gange.

Lad mig give et konkret eksempel på hvordan Bush og hans taleskrivere har fremført denne idé. Det er fra en tale der blev holdt for tænketanken American Enterprise Institute den 26. februar i år. I sin indledning bekræfter Bush selv instituttets indflydelse på hans politik: »På American Enterprise Institute arbejder nogle af vor

nations bedste hoveder med nogle af vor nations største udfordringer. I gør det så godt at min administration har lånt 20 af disse hoveder.« Han beskriver så hvordan USA nådeløst har forfulgt Al Qaeda-netværket. Fra Al Qaeda udvider han perspektivet til krigen mod terrorisme generelt. Herfra zoomer han gradvis ind på Irak og Saddam – sådan:

We are opposing the greatest danger in the war on terror: outlaw regimes arming terrorists with weapons of mass destruction.

In Iraq, a dictator is building and hiding weapons that could enable him to dominate the Middle East and intimidate the civilized world ... and we will not allow it.

Altså: fordi Saddams Irak er en slyngelstat der har masseødelæggelsesvåben, kunne han udruste terrorister som Al Qaeda til grufulde handlinger. Forbindelsen mellem 11. september og Saddam er dermed etableret. Men den har intet at gøre med en bevisførelse der f.eks. kunne holde i en retssag. Forbindelsen er alene at han kunne støtte nye angreb som 11. september, bare endnu værre.

De gode og de onde

Ingen vil nægte at Saddam er (eller var) en blodbesudlet slyngel. Mange vil også anse det for sandsynligt at

han, måske helt op til krigsudbruddet, havde masseødelæggelsesvåben.

Begge disse præmisser har Bush anvendt igen og igen; især Saddams slyngelagtighed og misgerninger mod sit eget folk er blevet udpenslet. Denne sidste præmis, som er indiskutabel, har »smittet af« på de andre præmisser – den om masseødelæggelsesvåben, der er diskutabel, og den om terroristforbindelsen, der er højst tvivlsom. Alle er blevet gentaget med lige stor energi. Og de er blevet til et sammenhængende kompleks af forestillinger som måske et flertal af amerikanerne tror på.

Et andet eksempel på hvordan Bush suggestivt sammenkæder 11. september-terroren med Saddam, er fra hans »State of the Union«-tale i januar.

Before September the 11th, many in the world believed that Saddam Hussein could be contained. But chemical agents, lethal viruses and shadowy terrorist networks are not easily contained. Imagine those 19 hijackers with other weapons and other plans ... this time armed by Saddam Hussein.

Forbindelsen er et rent tankeeksperiment: Tænk nu *hvis* Saddam har disse våben, og tænk nu *hvis* han giver dem til nogen der er ligesom de 19 fra dengang ...

Bush og hans folk har ikke bare

knyttet en spekulativ forbindelse mellem Saddam og 11. september, de har sat begge dele ind i én klar og sammenhængende verdensopfattelse.

Det karakteristiske ved denne verdensopfattelse er at ondskaben i f.eks. terrorangrebet den 11. september ses som ud af ét stykke med ondskaben i »slyngelstater« som f.eks. Irak. Ja, *al* ondskab er ét, og dette ene er: had til det gode. 11. september, Saddam, terrorisme, kemiske våben, diktatur og undertrykkelse – alt det hænger sammen under ét, det onde. Bush siger i sin tale den 11. september 2002: »Angrebet på vor nation var også et angreb på de idealer der gør os til en nation« – og han nævner liv, frihed og lighed. Men ondskaben, frem for alt terrorismen, kan bekæmpes. Det skal ske ved at man fjerner disse onde regimer, om muligt ved fredelige midler, ellers med magt.

Tankegangen minder om den israelske regeringschef Ariel Sharons opfattelse (indtil for nylig?): terroren mod Israel er ren ubegrundet ondskab, og den eneste kur mod terrorismen er konsekvent og forebyggende krig mod dens formodede bagmænd.

Det er ikke tilfældigt at der er disse ligheder. Arkitekterne bag begge opfattelser er dybt præget af holocaust som en altoverskyggende erfaring, og derfor tror de at ondskab i verden ikke bare kan, men skal bremses ved at man i tide bremser onde statsledere med militær magt.

Fordi der er tale om en kamp mellem Godt og Ondt, ligesom i *Ringenes herre*, er det at føre an i denne kamp

også en opgave, et kald, en mission – for USA. Og denne opgave er dels pålagt, dels støttet af Gud selv.

Der er meget i denne verdensopfattelse der er egnet til at vække en vis mistænksomhed hos europæiske iagttagere. Selve tanken om at alt ondt blot er ét, og at det alene er defineret ved at være ondt og hade alt godt – den forekommer mange af os naiv og »uhistorisk«. Saddam, Nordkorea og Irans præstestyre – jo, de er alle onde, men er de det ikke på hver sin måde, ud fra hver sin tankegang og af hver sin historiske årsag? At de slås sammen til ét, som alene er kendetegnet ved at hade det gode – afskærer det os ikke fra konkret viden om hvert af disse fænomener, som formentlig kunne være nyttig når vi skal reagere på dem?

Byen på bjerget

Tanken om at man selv over for dette onde repræsenterer det gode og derfor udfører et guddommeligt kald, er også fremmedartet for de fleste europæere – men langt mere nærliggende for amerikanere. Deres nation blev grundlagt som »a city upon a hill«, som det blev sagt af den puritanske emigrant John Winthrop, da han i 1630 førte et skib mod den amerikanske kyst for at skabe et nyt samfund. »Alle folks øjne skal være på os,« fortsatte han. Vendingen med byen på bakketoppen, der siden er blevet brugt af utallige patriotiske talere, inklusive præsidenterne Kennedy og Reagan, er et citat fra Jesu bjergprædiken i Matthæus-evangeliet 5. kapi-

tel, lige efter det sted hvor der står »I er verdens lys«.

Denne idé om at være et ledende moralsk og religiøst forbillede for verden er kort sagt en hjørnesteen i amerikansk samfundstænkning og politisk retorik.

Ideen er overalt i Bushs taler gennem det seneste år. Man finder den eksempelvis i hans tale på 1-årsdagen for 11. september, hvor han valgte New Yorks havn som skueplads, med den oplyste frihedsstatue i baggrunden af tv-billedet. Her samles faktisk hele det idékompleks jeg har beskrevet. Ideen om USA's kald fremstilles helt eksplicit:

»There is a reason that history has matched this nation with this time,« siger Bush, og hen mod slutningen: »A milestone is passed, and a mission goes on.« Og han taler om »the duty we have been given ... defending America and our freedom« som »a privilege we share«.

Heldigvis er dette kald som sagt givet og støttet af Gud: »God had placed us together in this moment,« hedder det, men også: »our prayer tonight is that God will see us through, and keep us worthy«. Og Bibelen bliver citeret: »the light shines in the darkness. And the darkness will not overcome it«. Sådan står der i vers 5 i indlednings-

kapitlet til Johannes-evangeliet. Men hos Bush er det »os« (vi amerikanere, der leder denne kamp) som er lyset. Ligesom vi er den skinnende by på bjerget – hvor det hos Johannes (og i Bjergprædikenen) jo er Guds ord og Jesus der er tale om.

Der er ingen tvivl om at denne retorik, systematisk gennemført i en lang række taler og andre budskaber, har haft en mægtig virkning. Benzin til den folkelige stemning som krigen har været båret af, har været der i form af den ubændige trang til at »slå igen« efter 11. september. Denne naturlige selvforsvarsvilje er så blevet sat ind i en tro på at »vi« kæmper for alt det slet og ret gode, mod alt det slet og ret onde. Intet under at der er opstået en stærk stemning af retfærdig foragt over for alt og alle som var skeptiske over for krigen; ikke at ville gå alene i krig mod Saddam har jo i denne optik været ikke bare upatriotisk og forræderisk, men ondt og gudløst.

Har man først en sådan stemning at spille op til, så er der spillerum for hele det arsenal af retoriske virkemidler der har at gøre med følelsesmæssig intensivering. Det er virkemidler der leder tanken hen på musik og poesi, og som i sin tid blev indført af en af de første store retorikere, sofisten Gorgias. Han brugte dem selv i sine taler, og han skrev om dem, bl.a. i en tekst der hedder »Lovtale for Helena«. I den forsvarer han den skønne Helena, der lod sig bortføre fra sin mand af prins Paris, for hun var hjælpeløs over for hans overtalelse; talens magt

er som et rusmiddel der sniger sig ind i os og tager magten fra os.

Klassiske virkemidler i Bushs retoriske arsenal

Nogle af de virkemidler som Gorgias forstod at bruge, og som stadig bruges med den største kunstfærdighed og omhu, bl.a. af præsident Bushs tale-skrivere, kommer der eksempler på her. Forskellen i europæisk og amerikansk reaktion på talerne har formentlig at gøre med at virkemidlerne virker forskelligt i Europa (derunder Danmark), og USA. Vi er vant til at opleve disse effekter i film, reklame, populære sange og anden poesi, hvor amerikanske producenter jo også er førende, men i politisk retorik afskrækker de nok en del af os, ligesom det gælder for den stærkt markerede alliance med Gud og »det gode«.

Bogstavrim kendes fra gammel nordisk poesi, hvor betonede stavelser i ord tæt ved hinanden begynder med samme lyd, normalt samme konsonant eller konsonantkombination. I Bushs tale fra den 19. marts, den dag han erklærede krigen, finder vi f.eks. disse passager (bogstavrimene er markeret):

Be confident. Our country is strong.
And our cause is even larger than our country.

guided by conscience and guarded by peace

A milestone is passed, and a mission goes on.

We respect the faith of Islam, even as we fight those whose actions defile that faith. We fight, not to impose our will, but to defend ourselves and extend the blessings of fredom.

Beslægtet med bogstavrim er *rytme*. En passage i prosa kan siges at være rytmisk hvis det er naturligt at frem-sige den med en serie lige stærke tryk der kommer med lige lange tidsmellemrum. På den måde kommer den til at minde om folkelig poesi, ordsprog og lignende. Man kan afprøve følgende passager fra den samme tale; hvis det er naturligt at knipse med fingrene i en fast takt på de markerede stavelser, er passagen rytmisk.

to defend ourselves and extend the blessings of freedom

to grieve together, to stand together,
to serve each other and our country

Tretrinsrakter – sådan kan man kalde en bestemt sproglig figur som har vist sig at være forbavsende hyppig og effektiv i taler der skal piske en allerede eksisterende stemning op.

I klassisk retorik taler man om et »tricolon«, dvs. en sætning med tre led. Der er noget særligt ved tallet tre. Den danske folkemindeforsker Axel Olrik var inde på det, da han for ca. 100 år siden opstillede folkedigtningens »episke love« – de love der bestemmer kompositionen og stilen i folkeeventyr og folkeviser. En af dem er netop tretals-loven – det at f.eks. brødre, prinsesser eller prøver typisk

optræder i serier på tre. En anden lov er »bagvægtsloven«, som siger at det sidste led i en serie skal være det vigtigste. Tilsammen giver de to love det vi kalder en tretrinsraket. I firserne fandt den engelske sociolog Max Atkinson ud af at netop tretrinsraketten er et af de vigtigste redskaber en politisk taler har til at fremkalde begejstring og bifald. Han målte at en velanbragt tretrinsraket typisk udløste bifald (altså fra talerens tilhængere!) i 8 sekunder.

Denne viden har ikke været spildt på Bushs taleskrivere. Ser vi igen på hans tale fra 19. marts, hvor han bekendtgjorde krigens start, er der hele serier af tretrinsraketter – her nogle eksempler (forsynet med numre på de 3 led):

American and coalition forces are in the early stages of military operations
1) to disarm Iraq, 2) to free its people and 3) to defend the world from grave danger.

We come to Iraq with respect 1) for its citizens, 2) for their great civilization and 3) for the religious faiths they practice.

Og USA vil hjælpe irakerne med at ...

achieve a 1) united, 2) stable and 3) free country.

Læseren kan selv undersøge tretrinsraketers virkning ved at læse Bush's »State of the Union«-tale. Man kan finde den på Det Hvide Hus' hjemmeside

side www.whitehouse.gov (sammen med de fleste andre taler jeg har citeret). Her har man indsat alle de steder hvor publikum (kongressens medlemmer) brød ud i applaus. Det skete hele 77 gange, og i hvert fald 15 af de gange var det en tretrinsraket der udløste det – som f.eks.:

1) our faith is sure, 2) our resolve is firm, and 3) our union is strong. (Applause.)

Det følgende eksempel er dobbelt – to raketter koblet sammen:

1) We will not deny, 2) we will not ignore, 3) we will not pass along our problems to 1) other Congresses, to 2) other presidents, and 3) other generations. (Applause.)

En lige så effektiv stemningsforstærker som tretrinsraketten er en anden figur, der også findes i flere former – *antitesen*. Den optræder i Bushs tale fra 19. marts i form af markerede modsætninger mellem f.eks. os og dem, som her:

The people you liberate will witness the honorable and decent spirit of the American military. ... In this conflict, America faces an enemy who has no regard for conventions of war or rules of morality.

Eller mellem det vi vil, og det vi ikke vil, som her:

We will meet that threat now, with

our Army, Air Force, Navy, Coast Guard and Marines, ... so that we do not have to meet it later with armies of fire fighters and police and doctors on the streets of our cities.

Dette citat er også noget andet, nemlig en allusion – en underforstået henvisning til det der skete den 11. september, og som aldrig må ske igen. Underforståelser af den art kan have en stærk virkning på tilhørere der er enige i budskabet i forvejen: Ved at de selv skal læse den usagte betydning ind i teksten, bliver de delagtige i budskabet, de bliver inddraget og mobiliseret. Det er en virkning vi kender fra både poesi og reklame.

Det samme gælder for brugen af *suggestive metaforer*: sproglige billeder der får os til at se noget på en anderledes måde. De kan »løfte« tilhøreren ved at være ædle eller dybe, og de kan aktivere fantasien og »inddrage« tilhøreren i budskabet, ligesom allusioner. Ikke mange af Bushs metaforer er originale, men de har en klang af højtidelighed og alvor, især når allusionen henviser til Bibelen – ganske som i en salme eller en manende prædiken. Eksemplerne her er også fra 19. marts:

A milestone is passed

We're prepared for this journey.

That hope still lights our way. And the light shines in the darkness.

Den retoriske sejr

Gennem hele den kampagne som Bush og hans folk har ført for krigen, har hans taleskrivere holdt denne stil med bemærkelsesværdig konsekvens. Bush selv har fremført teksterne med stor sikkerhed og alvor. Og derigen- nem har han også selv fået opbygget sig en etos, dvs. en moralsk karakter, der måske kan indkredses med disse ord: engageret, beslutsom og fuldt overbevist om hvad han selv siger – men samtidig rolig, højtidelig og statsmandsagtig.

Bush har frem for alt gjort et sammenhængende, konsekvent verdenssyn ganske klart og banket det fast i amerikanernes bevidsthed. Og ved at koble sin vision til amerikaner- nes dybe trang til at gøre noget og forsvare sig i anledning af 11. september har han på ret kort tid vundet et flertal af dem. Nu bakker de fleste amerikanere op om nogle antagelser der før blev anset for helt spekulative, og bag en krig der for halvandet år siden ansås for en lille gruppes fikse idé.

Gennemgangen ovenfor viser lidt om hvordan Bush (og hans skribenter) har præsenteret dette. En beundringsværdig, men også skræmmende retorisk præstation. Det er jo ikke til at nægte at nogle af de grundlæggende argumenter stort set kun er understøttet af suggestion og stemningsopbygning, eller om man vil: forførelse. Der er fortsat intet der viser at Saddam skulle have haft noget med 11. september og al Qaeda at gøre, eller at han skulle have ønsket at få det.

Masseødelæggelsesvåben er i skrivende stund heller ikke dukket op. Selve krigens forløb og Iraks militære sammenbrud tyder på at Saddam ikke kan have været nogen »grave danger« for sine naboer, endsige for USA.

Det solide argument for krigen har hele tiden været at han var en blodig diktator og despot. Men det argument alene kunne aldrig have fået amerikanernes opbakning til en krig som har kostet dem milliarder og trods alt et vist antal soldaters liv. Hele overbygningen med spekulativ vision, religiøs mission og stemningsoppiskende verbale virkemidler måtte til for at få et flertal af amerikanerne med. Og nøj-

agtig den samme overbygning har fra starten vakt et flertal af europæernes mistanke.

Den offentlige danske debat

En reel offentlig debat om krigen har næsten ikke fundet sted i USA. Mange, om end et mindretal, er fortsat skeptiske over for det verdenssyn og den handle måde som den er udtryk for. Men de har haft svært ved at komme til orde uden at blive stemplet som forrædere. Og selv når de har haft talstærke manifestationer, er det knap blevet nævnt af medierne, som i ekstrem grad har rettet ind efter den patriotiske parole.

Bushs egen talekunst

Når vi i denne artikel studerer Bushs taler, er det hans taleskriveres værk vi ser på. Det er som påvist præget af stor professionalisme. De fleste amerikanere ser derfor nok i dag Bush som en statsmand der taler med stor oprigtighed og overbevisning. Det er formentlig også rigtigt at han tror fuldt og fast på hvad han selv siger. Imidlertid er det andre, med betydelig større sproglige evner, der har formet ordene. Hans egne sproglige kluntetheder, »Bushisms«, er blevet samlere objekter i USA's liberale og akademiske kredse (se eksempler nedenfor).

»You're free. And freedom is beautiful. And, you know, it'll take time to restore chaos and order – order out of chaos. But we will.« –George W. Bush, Washington, D.C., 13. april 2003.

»We ended the rule of one of history's worst tyrants, and in so doing, we not only freed the American people, we made our own people more secure.« " Crawford, Texas, 3. maj 2003.

»They misunderestimated me.«

Og i Danmark? Her lykkedes det stort set statsministeren at kortslutte debatten ved at han først røbede sit sindelag (betingelsesløs USA-opbakning) et par dage før krigen startede. Var han bange for debat? Krigstilhængerne havde jo ellers et stærkt argument: Saddams ondskab. Det argument havde krigsmodstanderne ikke rigtig noget svar på, og derfor gled de uden om det. De hæftede sig alene ved Bush-administrationens mistænkelige argumentation og ville ikke for nogen pris være i samme ubåd som disse folk.

Tilsvarende undlod også krigstilhængerne her i landet at tage notits af modstandsfløjens bedste argumenter: det demagogiske i USA's argumentation og det egenrådige, mistænkelige og potentielt farlige i USA's handle-måde og motiver. Vore krigstilhængere argumenterede som om al krigsmodstand blot var udslag af pacifisme eller svigt.

Ser vi overordnet på den debat der var herhjemme, er billedet altså nedslående. Der skete noget som minder om det kommunikationskiks der var mellem USA og Europa: Debatten var, som så ofte, domineret af to partier der fra hver sin grøft nøjedes med at råbe deres egne slogans ud og kun tog notits af modpartens dårlige argumenter – ofte argumenter som modparten ikke havde fremsat, men som man selv havde formuleret med det formål at skyde dem ned (såkaldte »stråmænd«).

Så både i den hjemlige debat og i det transatlantiske forhold fik vi –

stort set – en parodi på en reel offentlig diskussion af denne vigtige politiske afgørelse.

Det er sørgeligt at afgørende politiske debatter i Danmark næsten altid bliver sådan. Hvis man mener man har en stærk sag, har man så ikke råd til at erkende at modparten også har vægtige argumenter?

*Christian Kock (f. 1946)
professor i retorik
Københavns Universitet*

Love is a journey

Den kognitive semantiks metafor-teori interesserer sig i første omgang for dagligsproget og først i anden omgang for litteraturen, som jo ellers har været i fokus i forgængernes teoridannelse begyndende med Aristoteles for godt 2000 år siden. Som teoriens navn mere end antyder, gælder interessen metaforen som kognitivt, dvs. erkendelsesmæssigt fænomen; derfor er det ikke unikke modernistiske metaforer, der er i centrum, men derimod de såkaldte konventionelle metaforer. Disse konventionelle metaforer bunder i fundamentale fysiske erfaringer som rummelighed, bevægelse, lys-mørke, varme-kulde, og de manifesterer sig i sproglige udtryk som *at få en nedtur, det kører for dem, at belyse et problem og en kold afvisning*.

Teoriens hvem, hvor og hvornår

Hovedmanden bag denne gren af den kognitive semantik er amerikaneren George Lakoff, der op igennem 80'erne publicerede de banebrydende værker: *Metaphors We Live By* (1980, i samarbejde med Mark Johnson), *Women, Fire and Dangerous Things* (1987) og *More Than Cool Reason* (1989, i samarbejde med Mark Turner). Denne præsentation af den kognitive semantik bygger fortrinsvis på

George Lakoffs sammenfatning af sin forskning i artiklen »The contemporary theory of metaphor« fra Andrew Ortonys *Metaphor and Thought*, 1993. Og den læner sig op ad min introduktion af teorien i bogen *Når ørkenen blomstrer*, der blev udgivet på Dansk lærerforeningens Forlag i 1999. Her kan interesserede se, hvordan den kognitive semantiks metafor-teori kan bruges i en litterær analyse; primært af den svensksprogede Edith Södergran, men også af danske digtere som bl.a. Grundtvig, Johannes Jørgensen og Henrik Nordbrandt samt et udvalg af tyske ekspressionister med Elsa Lasker-Schüler som den kendteste. Jeg vil ikke i denne omgang komme ind på litterære metaforer, men udelukkende koncentrere mig om de konventionelle, der manifesterer sig i sproglige udtryk som f.eks. *at belyse et problem* – udtryk som vi alle bruger uden at tænke over det, og som de færreste af os ville betegne som metaforiske.

Metaforen er allestedsnærværende

De kognitive semantikers største fortjeneste er påvisningen af, at metaforer ikke fortrinsvis hører litteraturens verden til. De har peget på, at vores hverdagssprog vrimler med metaforiske udtryk, og ikke nok med

det: de har også overbevisende argumenteret for, at de fleste af disse metaforiske udtryk er fuldstændig uundværlige, når vi skal tale om og forholde os til det, der ligger udover de rent fysiske erfaringer. De kognitive semantikere har dermed som de første endegyldigt gjort op med forestillingen og idealet om et bogstaveligt, ikke-metaforisk sprog. Godt nok hævdede allerede Aristoteles i sin *Retorik*, at »...alle bruger jo metaforer, når de taler med hinanden...«, men det var ikke metaforer som at belyse et problem, han sigtede til, og det skulle heller ikke forstås sådan, at vi umuligt kan undvære metaforerne i vores hverdagssprog – Aristoteles og hans efterfølgere har i det store og hele opfattet hverdagssproget som bogstaveligt.

Begrebet metafor er græsk og betyder 'at overføre', og med overførsel forstår man inden for den kognitive semantik at bruge viden og erfaringer fra et betydningsområde, som fx en konkret, fysisk rejse, til at sige noget om et andet betydningsområde som fx kærlighed (jf. udtryk som *deres veje skilles* om et ægtepar). De to betydningsområder, der svarer til den klassiske retoriks udgangs- og erstatningsforestilling, betegnes i den kognitive semantik hhv. mål- og kildedomæne; termer, der understreger, at vi bruger det ene domæne (kilde) til at sige noget om det andet (mål).

Kun én bogstavelig betydning per ord

De kognitive semantikers metafordefinition med fokus på overførsel af betydning fra et betydningsområde til et andet er tilsyneladende Aristoteles og klassisk retorik om igen, men som ovenstående eksempler antyder, ser de kognitive semantikere metaforer, hvor andre har set bogstaveligt sprog. Dette hænger sammen med, at man inden for kognitiv semantik ikke accepterer, at et ord kan have mere end én bogstavelig betydning: et ord som *ned* kan altså kun bruges bogstaveligt om rumlige forhold og vil i alle andre sammenhænge (fx i udtrykket *rygtet må dysses ned*) blive opfattet metaforisk. Resultatet er, at den kognitive semantiks metafordefinition omfatter stort set alle udtryk, der ikke refererer til konkrete fysiske erfaringer. Med George Lakoffs ord er metaforer »centrale for abstrakt tænkning generelt« – de er ikke blot sproglige fineser, vi kan vælge til og fra, men derimod normen, »i det øjeblik man bevæger sig væk fra konkret, fysisk erfaring og begynder at tale om abstraktioner eller følelser« (*Metaphor and Thought*, hhv. s. 222 og 205, min oversættelse).

De konventionelle metaforer befinder sig

»over« det sproglige plan

De kognitive semantikere har ikke blot peget på, at vores hverdagssprog er rigt på metaforiske udtryk, de har også vist, at disse optræder i systemer. Det er sådanne systemer eller

'mappings', der er de konventionelle metaforer. Begrebet 'mapping' har de kognitive semantikere lånt fra matematikken, og forståelsen af dette kernebegreb er centralt for forståelsen af deres metaforsyn. De konventionelle metaforer eller 'mappings' befinder sig i reglen ikke på det sproglige niveau, men derimod på det kognitive plan, hvor de dækker de korrespondenser, der i metaforen oprettes mellem kildedomænet og måldomænet. Denne artikels titel LOVE IS A JOURNEY er et eksempel på en sådan mapping, der netop ikke optræder på tekstniveau, men som vi kan slutte os til ud fra en mængde meget hyppige metaforiske udsagn om kærlighedsforhold. (For at holde metaforerne og de metaforiske udtryk ude fra hinanden skriver jeg ligesom Lakoff førstnævnte med store bogstaver). Her nævner George Lakoff i sin artikel bl.a. *vi kan ikke vende om nu, vi er ved en korsvej, vi må gå hver sin vej* (*Metaphor and Thought* s. 206), der alle vidner om, at vi bruger ord og begreber fra rejseområdet, når vi taler om og forholder os til kærlighed. De kognitive semantikere argumenterer på baggrund af talrige sådanne eksempler for, at viden og erfaringer fra den fysiske verden er nødvendige for at tale om og forstå (erkende) det ikke-fysiske.

Liv og død

Ifølge den kognitive semantik kan vi umuligt undvære de konventionelle metaforer, når vi skal tale om og forholde os til ikke-fysiske fænomener.

Derfor er det ikke mærkeligt, at meget svævende, abstrakte størrelser som fx liv og død kræver en hel hær af metaforer. I *More Than Cool Reason* finder man bl.a. følgende dødsmetaforer: DØDEN ER AFREJSE (*han er gået bort, hun har forladt os*), DØDEN ER AT TAGE TIL ET ENDELIGT BESTEMMELSESSTED (*han er gået hjem til Gud*), DØDEN ER SØVN (*hun sov stille ind, den evige hvile*), DØDEN ER TAB AF VÆSKE (*livet rinder langsomt ud*) og DØDEN ER UDFRIELSE (*han har endelig fået fred*).

At et tabubelagt fænomen som døden kalder på metaforiske omskrivninger kan ikke undre, men også dets positive modpol, livet, kræver metaforer, for at vi kan forholde os til det. Her kan nævnes LIVET ER AT VÆRE TIL STEDE (*hun er stadig iblandt os*), LIVET ER EN REJSE (*han slog ind på en ny kurs*), LIVET ER ET SPIL (*hun spiller en vigtig rolle*), ET LIV ER EN DAG (*hendes livs aften*) og ET LIV ER ET ÅR (*i sit livs efterår*).

Tid er penge

Som nævnt finder man i reglen ikke de konventionelle metaforer på tekstniveau, men der er undtagelser fra denne regel; det er den konventionelle metafor TID ER PENGE et godt eksempel på, da den optræder i sin »rene« form og ikke blot i metaforiske udtryk som: *vi sparer tid på denne måde, du spilder deres tid, jeg har investeret meget tid i dette projekt, tak for din tid* osv. Eksemplerne her er frit oversat efter de engelske ditto fra Lakoffs og Johnsons bog *Metaphors We Live By* (s.

7-8) – også på engelsk, og på mange andre sprog for dens sags skyld, opererer man nemlig med den konventionelle metafor TID ER PENGE. I det hele taget er det påfaldende, hvor mange af de konventionelle metaforer, der går igen i sprog efter sprog, og det har givet næring til forestillingen om, at nogle af dem kunne være universelle. Det gælder ikke metaforen TID ER PENGE, men snarere de metaforer, Lakoff samler under betegnelsen 'orienteringsmetaforer', der bygger på modsætninger som op-ned, inde-ude og foran-bagved. Det gælder metaforer som LYKKELIG ER OP, ULYKKELIG ER NED (*hun er i højt humør, jeg er nedtrykt for tiden*), EN SAG ER EN BEHOLDER (*de er inde i tingene, han er ude af projektet*), TID ER BEVÆGELSE (*julen står for døren, skoletiden ligger bag ham*). Om sådanne metaforer siger Lakoff i *Metaphors We Live By*: »Disse rumlige udtryk opstår, fordi vi har de kroppe, vi har, og fordi de fungerer, som de gør, i vores fysiske omgivelser« (s. 14, min oversættelse).

De døde metaforer

Begrebet 'konventionel metafor' leder tankerne hen på døde metaforer. Problemet med at definere de to størrelser i forhold til hinanden er, at de hører hjemme i hver sin tradition. De døde metaforer udgår fra en tradition, der alene interesserer sig for lyrisk sprog, og dermed udelukkende for de påfaldende metaforer, der kræver en eller anden form for oversættelse for at give mening. Som i *Nudansk Ordbogs* eksempel på en metafor:

brystets marmor i betydningen 'hvidhed'. Når vi har hørt en metafor tilstrækkelig mange gange, behøver den ingen oversættelse mere, den mister sine konnotationer og »dør«.

Begrebet konventionel metafor er derimod fostret af de kognitive semantikere, der har fokus på de tankeprocesser, der ligger bag produktionen af metaforerne, og ikke på de isolerede sproglige udtryk. Det er ikke nødvendigvis forkert at ville kalde en konventionel metafor for død; f.eks. må mange af de metaforiske udtryk, der hører til den konventionelle metafor LIVET ER EN REJSE med rette betegnes som døde. Det gælder bl.a. de to første vers i Tove Ditlevsens »De evige tre«: »Der er to mænd i verden, der bestandig krydser min vej« - her ved vi godt, at det ikke er en konkret, fysisk vej, men derimod jeg'ets liv, det drejer sig om.

Når man taler om døde metaforer, forestiller man sig naturligt nok at de har været levende engang, men det gælder langt fra alle de konventionelle metaforer. Tager vi en konventionel metafor som AT FORSTÅ ER AT SE og nogle af de metaforiske udtryk, der knytter sig til den, som f.eks. *at se en sammenhæng, at øjne en mulighed, at belyse et problem, at fokusere på et løsningsforslag*, så er det svært at forestille sig, at man på noget tidspunkt har opfattet disse betydninger som overførte. De konventionelle metaforers kognitive kraft afhænger altså ikke af, om vi i tilfældet at belyse et problem ser en lommelygte for vores indre blik; den afhænger af om den »opfylder et formål, nemlig dét at for-

stå et aspekt ved begrebet« (*Metaphors We Live By*, s. 97). Det er den konventionelle metafors opgave at belyse udgangsforestillingen (for nu at bruge det samme eksempel) – ikke at skjule den, som det er i den gængse metaforopfattelse. Konventionelle metaforer vidner om, at vi i høj grad overfører vores erfaringer fra det fysiske og konkrete (som at se) til det mere abstrakte (som at forstå).

Efter at de kognitive semantikeres metaforteorier meldte sig på banen, er det blevet svært at argumentere for metaforer som udelukkende sproglige fænomener, og det er også blevet svært at reducere metaforer til ren dekoration. De kognitive semantikere har overbevisende demonstreret metaforernes allestedsnærværelse i sproget, og de har givet eksempler på, hvordan vi er nødt til at bruge vores erfaringer fra konkrete fysiske oplevelser, når vi skal tale om og forholde os til abstrakte størrelser. Som Per Højholt skriver: »Kun en tåbe frygter ikke metaforen, kun idioter tror, de kan undgå den« (*Stenvaskeriet og andre stykker*, 1994)

Mia Graae (f. 1971).
Cand. mag. i dansk og tysk,
adjunkt i dansk
ved Frederiksberg Seminarium.

Sprogvrís...

Lad os blive fri for al den kompetencesnak! Stillingsannoncerne rummer kun sjældent ordet *kvalifikation*, men taler oftere om *kompetencer*. Kvalifikation peger vel fortrinsvis på faglige kundskaber og færdigheder, medens kompetencer peger på erhvervede indsigter af mere udefinerlig art. Moderne ledelsesfilosofi er leveringsdygtig med stribevis af dyre overvejelser vedrørende sådanne begreber, og udtrykkene breder sig som ringe i vand. Kommunale topembedsmænd og sagesløse skoleledere sendes på dyre kurser og kommer hjem med et nyt sæt af termer, der skal dokumentere, at de kan synge med på tidens melodi. Der lærer de så at tale om *læringskompetence*, *handlekompetence*, *social kompetence*, *sproglig kompetence*, *ledelseskompentence*, *arbejdsdelegeringskompetence*, *legekompetence* osv. Grundlæggende færdigheder som at kunne læse, skrive, tale og lytte er blevet til *kulturkompetencer*.

Lad os få en *kompetencepause*. Hvis man bevidst styrer uden om dette ord, tvinges man til at præcisere, hvad man taler eller skriver om. Man klarer sit eget standpunkt og undgår at stikke sine medmennesker blår i øjnene ved at ride på et af tidens pseudosaglige ord. »Det kompetente barn«, jo tak, det lyder næsten maskinelt.

Ordet *kompetence* har været brugt i dansk i århundreder, men som man kan høre, er det et fransk lån – med baggrund i latin. »Det har jeg ikke kompetence til«, kunne man sige, hvis man ikke var bemyndiget at gøre noget. Den nyere betydning knytter sig både til *kompetent* og uden tvivl til brugen af ordet i engelsk. Det har naturligvis sin berettigelse i mange sammenhænge, men det er ikke velvalgt som jokerord.

Ord og udtryk kan slides ned, så man tit sidst møder dem med uvilje. Det er tit udtryk, der engang har været morsomme og udtryksfulde, men som nu virker modsat.

Det er ikke til at holde ud, når nogen reagerer på et spørgsmål med ytringen »Det er et godt spørgsmål«, navnlig hvis de tror, de siger noget interessant. Som regel mener man i virkeligheden, at det er et svært spørgsmål at besvare, men i stedet for at sige det, roser man spørgeren for skarpsind og evnen til at sætte fingeren på pulsen. Skal vi ikke lade det udtryk hvile?

Og kan vi ikke snart slippe for at høre, at man skal være »helt fremme i skoene«? På 0.12 sekund tilbød søgemaskinen Google 1.200 eksempler på det udtryk fra aktuelle citater. Lad fodtøjet holde en pause i billedspro-

get, og tag og befri os fra de mange »sten i skoene«.

Smilet stivner også, når en vært efter middag oplyser, at »der er kaffe i de tilstødende lokaler« – med et selvbevidst smil om munden. Endnu værre er det dog, hvis der siges »der er kaffe i de frastødende lokaler«. Det er ikke morsomt mere. Og hvis nogen byder på *mokka* i stedet for kaffe, selv om det er kaffe, og oplyser, at der også kommer en *avec*, får man virkelig behov for at skylle det ned.

Det er i længden trættende hele tiden at blive jagtet. Men flere og flere hævder, at de vil komme efter andre.

»De talte om udgifter til husleje, skat, tandlæge, forsikringer og jeg skal komme efter dig.«

»man skal undgå baciller og salmonella og jeg skal komme efter dig.«

Det er både kortere og i det lange løb mere udholdeligt at høre udtrykket *og så videre*; og hvis det ikke forslår med én gang, kan man jo sige det to gange.

Før i tiden hed det sig, at en person døde 64, 75 eller 87 år gammel. Et menneske kunne også dø i en alder af 19 år, og også der ville man bruge ordet *gammel*. »Den unge mand døde ved en ulykke, kun 19 år gammel.« Men i de senere år stryger man meget ofte ordet *gammel*. »Højesteretssagfører NN er afgang ved døden, 77 år.«

Nogle kan måske have modvilje mod ordet *gammel*, brugt om unge. »Han er 12 år gammel«. Men man kan

jo ikke sige »Han er 12 år ung«. *Gammel* angiver her hele aldersskalaen, ikke kun et yderpunkt. Man kan også om en dværg sige, at han er 138 cm høj – og det er jo ikke særlig højt – at et smalt sund kun er 62 m *bredt*, eller at en vej kun er 25 meter *lang*.

»112,50, skulle jeg bede om«. – *skulle jeg bede om*. Fra hvem skulle du bede? Hvorfor skal ethvert køb af, hvad der kaldes dagligvarer, afsluttes med den småborgerlige tilkendegivelse – *skulle jeg bede om*? Måske kommer kassedamerne og kasse mændene fra hjem, hvor man ikke måtte sige »Må jeg få en is?«, men »Må jeg bede om en is?«. Måske har forældrene lært de små, at de ikke må sige »jeg vil (gerne) have« eller »må jeg få«, måske er de opdraget med det vamlige »hvad vil du bede om, lille ven?«

Og så skal vi andre plages med, at der ikke længere siges »det bliver 112 kr.« eller blot »112 kr., tak«, men altid *skulle jeg bede om*. Dog ikke, hvor det drejer sig om større anskaffelser. Hos Audi-forhandleren siges der ikke »486.370 kr., skulle jeg bede om«, og et huskøb fører ikke til ytringen »3 millioner, skulle jeg bede om!« Når man anskaffer sig noget dyrt, slipper man for *skulle jeg bede om*. Men når man *handler ind*, slipper man ikke. RRRRRrrrrhhhhh!!!!

Løsninger til Oversæt et salmevers!

1. Det kendes på os, som lysets børn, /
at natten hun er nu omme! (402)

Forfatter: Grundtvig. Oversat: Lad
det kunne mærkes på os, så sandt vi er
lysets børn, at natten den er slut nu.

Bemærk: Verbet *kendes* er noget så
sjældent som en ønskemåde i passiv. I
moderne dansk bruges pronomenet
hun kun om levende væsener af hun-
køn – her refererer det til ordet *nat*
som var (grammatisk) hunkøn i sjæl-
landsk dialekt på Grundtvigs tid.

J. Hørner: H. A. Brorson (1756)

2. En fattig jomfru sad i løn (104).

Forfatter: Grundtvig. Oversat: En
fattig jomfru sad i ubemærkethed.

Bemærk: Hovedbetydningen af
jomfru er i dag en person der ikke har
haft samleje – på Grundtvigs tid var
det også en almindelig betegnelse for
ugifte kvinder. Verbet *sidde* skal
næppe tages bogstaveligt (næste linje
lyder som bekendt: *og fødte Himlens
kongesøn!*), som det heller ikke skal i
eksempler som *Abraham sad i Mamre-
lund* eller *Jørn sad i bestyrelsen*.

3. Hvad skal jeg sige, når mit sind / i ha-
vets dybe grunde / kun dog så lidt kan
kige ind (15)

Forfatter: Brorson. Oversat: Hvad
skal jeg sige, når mine øjne kun kan få
så lidt at se af havets dyb.

Bemærk: Udtrykket *mit sind* ville i
dag normalt referere til jeg'ets menta-
litet – her refererer det snarere til
jeg'ets sanseevne. Formen *kige* blev i
standardsproget erstattet af *kigge* i lø-
bet af 1700-tallet. Salmebogscommis-
sionen havde i revisionsforslaget fra
år 2000 moderniseret til *kigge*, men i
den endelige nye salmebogsudgave er
formen ført tilbage igen – måske
fordi *kige* er rimord i flere andre sal-
mer og derfor ikke kan moderniseres
konsekvent hvis rimene skal bevares.

4. *Kimer, I klokker! ja, kimer før dag i det dunkle!* (100)

Forfatter: Grundtvig. Oversat: Kim, *I klokker, ja kim i mørket før det bliver dag!*

Bemærk: Ordet *kimer* kan i moderne dansk kun være en nutidsform – men her er det en imperativ, med flertalsendelsen *-er*. Ordet *I* er således ikke en præposition, men et personligt pronomen.

5. *Forvunden er nu al vor nød* (104)

Forfatter: Grundtvig. Oversat: Nu er vi kommet over al vores nød.

Bemærk: Verbet *forvinde* 'at komme sig efter en ubehagelighed' er stadig brugbart i moderne dansk, men formen *forvunden* er så sjælden at man ofte hører sin sidemand rette den til *forsvundet* (jf. omtalen af *åndeligt armod* nedenfor). Salmebogskommissionen forslog i første omgang at modernisere til *forvundet*, men endte altså med at beholde endelsen *-en*. Læs nærmere om *-et* vs. *-en* i Inge Lise Pedersens artikel i dette nummer.

6. *Dejlig er den himmel blå, / lyst det er at se derpå* (136)

Forfatter: Grundtvig. Oversat: Den blå himmel er dejlig, det er skønt at se på den.

Bemærk: Ordet *lyst* er et substantiv (*en lyst*, med *ø*-lyd), ikke et adverbium (med *y*-lyd).

7. *Vor hytte er lav og så vor dør, / kun armod er derinde.* (99)

Forfatter: Grundtvig igen. Oversat:

C. A. Jensen: N. F. S. Grundtvig (1843)

Vores hytte er lav, og det er vores dør også. Kun fattigdom er derinde.

Bemærk: Adverbiet så betyder 'ligeså, også' – og skal som i udtrykket *Som sagt, så gjort* udtales med *å*-lyd. Ordet *armod* 'fattigdom' bruges i dag næsten kun i udtrykket *åndeligt armod*.

HJ

Oversæt et salmevers

Nedenfor bringer vi nogle citater fra danske salmer. De fleste kender dem nok allerede – de stammer fra nogle af de mest brugte salmer. Men hvor mange forstår også hvad de betyder? Det gad vi nok vide! Hvert citat er nemlig et eksempel på at sproget i salmer ofte afviger fra moderne dansk sprogbrug.

Altså: Vi udfordrer hermed læsernes salmesprogforståelse. Oversæt ci-

taterne til moderne dansk prosa! Hvis det kniber, er der hjælp at hente på side 30. Der kan man også se hvem der er forfatter til citaterne.

Numrene refererer til den nye udgave af Den Danske Salmebog, som man kan læse mere om i artiklen side 7-13. For øvrigt har ingen af citaterne her undergået ændringer i den nye udgave.

1. (402)

Det kendes på os, som lysets børn, / at natten hun er nu omme!

2. (104)

En fattig jomfru sad i løn

3. (15)

*Hvad skal jeg sige, når mit sind / i havets dybe grunde / kun dog
så lidt kan kige ind*

4. (100)

Kimer, I klokker! ja, kimer før dag i det dunkle!

5. (104)

Forvunden er nu al vor nød

6. (136)

Dejlig er den himmel blå, / lyst det er at se derpå

7. (99)

Vor hytte er lav og så vor dør, / kun armod er derinde